

MEFANETin

bulletin projektu MEFANET

červen 2009

Ing. Daniel Schwarz, Ph.D.

Vážení přátelé a příznivci projektu MEFANET, dovolujeme si Vám předložit nové, letní číslo občasníku MEFANETin, ve kterém najdete vedle několika zpráv týkajících se propagace naší vzdělávací sítě také užitečný sumarizační text zabývající se problematikou autorských práv (nejen) v e-learningu. Legislativní tematika se stále častěji prolíná diskuzemi, které se v rámci projektu MEFANET vedou ať už na schůzkách Koordinační rady, tak i na společných seminářích či v běžné komunikaci s autory elektronických výukových materiálů.

Věříme, že shledáte i toto číslo občasníku užitečným a přejeme Vám pěkné letní dny.

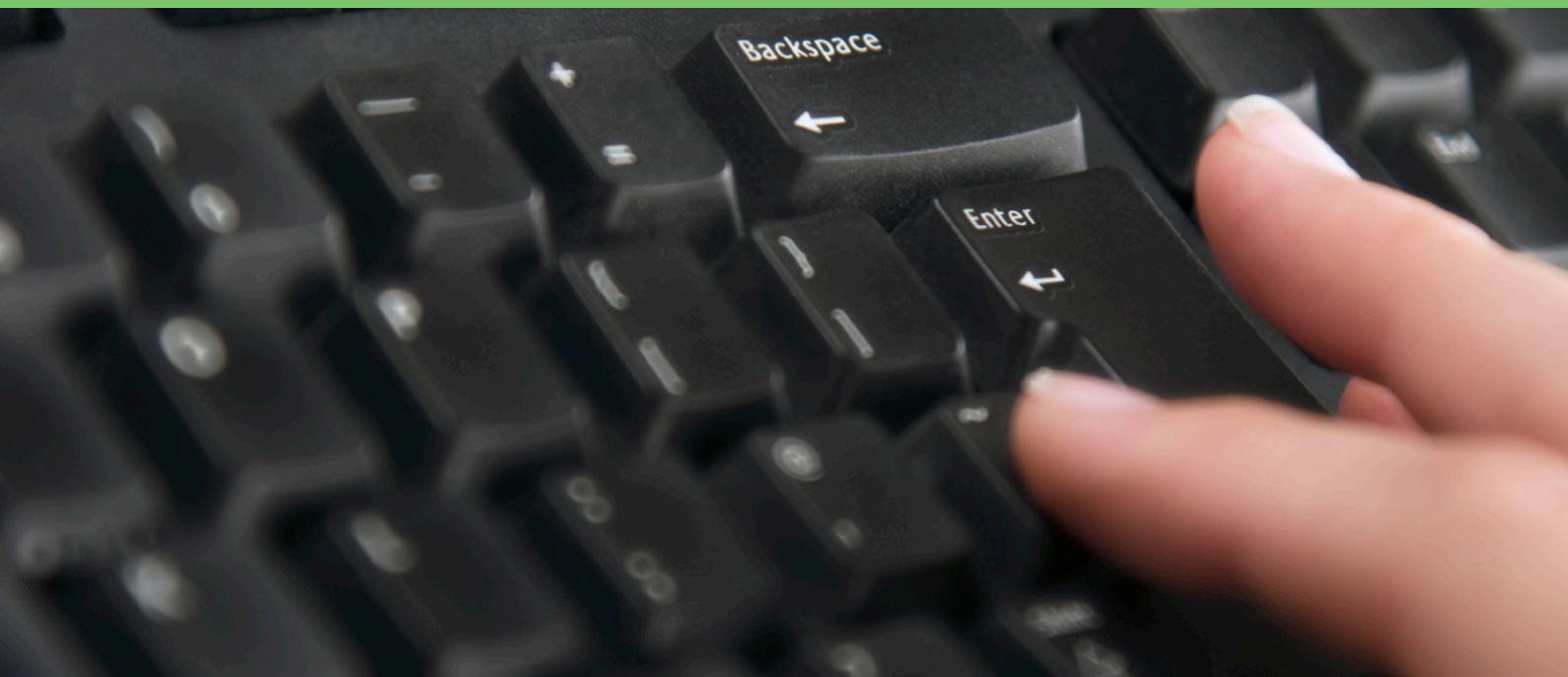
Napište nám!

Vaše příspěvky můžete posílat na adresu snajdrova@iba.muni.cz, kde Vám také rádi zodpovíme Vaše případné dotazy.

OBSAH

Co se událo?	2
MyKnowledgeMap – příležitost k další mezinárodní spolupráci	3
Autorský zákon v e-learningu aneb „publikuji, a tedy budu okraden(a)“	4

CO SE UDÁLO?

Uplynulé období (od posledního únorového čísla) proběhlo ve znamení každodenní projektové práce směřující k úspěšnému plnění cílů a výstupů meziuniverzitního rozvojového projektu MŠMT s názvem „Budování vzdělávací sítě lékařských fakult ČR pro tvorbu a sdílení výukových materiálů na společné platformě“. Toto úsilí vyvrcholilo mj. druhým kontrolním dnem, který se konal na začátku června společně se schůzkou Koordinační rady MEFANET – podrobný zápis z jednání je k dispozici na stránkách www.mefanet.cz.

Reagovali jsme na výzvu MŠMT ČR v rámci Operačního programu Vzdělání pro konkurenceschopnost, oblasti podpory 2.4 – Partnerství a sítě. Za příjemné spolupráce všech mimopražských lékařských fakult jsme podali rozsáhlý projekt, jehož klíčové aktivity směřují nejen k dalšímu rozvoji společné portálové platformy, ale umožní také vznik a rozšíření týmům odborně technické podpory a v neposlední řadě budou projektem částečně podporovány semináře a konference MEFANET. Doufáme, že se projekt dostane mezi projekty financované a věříme, že se dále podaří synergicky navázat na již podané přihlášky i pražským a slovenským lékařským fakultám.

Naše vzdělávací síť byla za přispění kolegů ze všech fakult prezentována a propagována na mnoha fórech, z nichž jmenujme alespoň tři nejvýznamnější akce: 1) březnový pátý mezinárodní kongres **Telemedicína Brno 2009** (<http://www.kongrestlm-brno.cz/>), který je věnován informačním technologiím ve zdravotnictví, 2) květnový patnáctý ročník mezinárodní konference **INFORUM 2009** (<http://www.inforum.cz/>), která se zabývá elektronickými informačními zdroji a jejich profesionálním využíváním ve vědě, výzkumu, vzdělávání a podnikání, a 3) červnový šestý ročník mezinárodní odborné konference **SCO 2009** (Sharable Content Objects, <http://sco.muni.cz/>), kde témata MEFANETu téměř ovládla celou sekci věnovanou multimediální podpoře praktické a laboratorní výuky v lékařských a dalších příbuzných oborech.

Ve velmi příjemné atmosféře se v půli června uskutečnilo setkání příznivců e-learningu na Lékařské fakultě v Plzni Univerzity Karlovy v Praze, a to v rámci skvěle zorganizovaného semináře s názvem **Elektronické publikační aktivity na LF v Plzni a projekt MEFANET**.

MyKnowledgeMap – příležitost k další mezinárodní spolupráci

Mgr. Jakub Gregor, Ph.D.,
Ing. Daniel Schwarz, Ph.D.

29. června 2009 navštívil pracoviště IBA MU pan Rob Arntsen, výkonný ředitel britské společnosti MyKnowledgeMap (<http://www.myknowledgemap.com/>). Tato společnost se zabývá především implementací webových technologií v oblasti eHealth a vzděláváním pracovníků ve zdravotnictví. Není proto divu, že p. Arntsen projevil zájem setkat se i s koordinátory projektu MEFANET.

V úvodu schůzky představil Daniel Schwarz projekt MEFANET jako výsledek spolupráce všech českých a lékařských fakult prostřednictvím moderních nástrojů ICT a elektronické publikační médium pro akademické pracovníky ve zdravotnictví. Poté se slova ujal Rob Arntsen, který prezentoval aktivity společnosti MyKnowledgeMap,

především pak komplexní systém pro hodnocení zdravotnických pracovníků, jejich znalostí a dovedností, ať už osobnostních, technických či etických. Společnost se zabývá implementací principů eHealth ve Velké Británii a hledá partnery v rámci Evropy pro další rozvoj těchto aktivit.

V následné diskusi se zúčastnění zabývali několika okruhy z oblasti e-learningu a eHealth. Na řadu přišly např. principy odpovědnosti za publikované materiály, tvorba e-learningových kurzů a systémy pro hodnocení studentů i pracovníků různých medicínských oborů či profesí. Rob Arntsen se také zajímal o postgraduální vzdělávání lékařů v ČR a strukturalizaci jednotlivých medicínských oborů. Obě strany se shodly, že velkou perspektivu pro další spolupráci nabízí předpokládaný rychlý rozvoj eHealth a informačních technologií v rámci českého zdravotnictví.

Autorský zákon v e-learningu aneb „publikuji, a tedy budu okraden(a)“

Bc. Martin Komenda,
Ing. Daniel Schwarz, Ph.D.,
doc. RNDr. Ladislav Dušek, Ph.D.

Pro dnešní studenty se stává používání internetu jako zdroje informací zcela klíčové. V současnosti je téměř samozřejmostí, že vyučované předměty na univerzitách mají k dispozici studijní opory ve formě prezentací, elektronických skript, tematických webů, obrázků či videosekvencí. Z pohledu vyučujících jako autorů těchto výukových materiálů to znamená nutnost důkladně se seznámit s prostředím internetu především z pohledu právních předpisů, které zde platí. Obecně panuje mylný názor, že cokoli vystaveného na webu je volně stažitelné a dále šířitelné. Málokdo si uvědomuje, že se musí respektovat určitá pravidla, mezi která patří mimo jiné i autorský zákon.

Autoři elektronických studijních opor si však logicky nekladou jen otázky týkající se jejich vlastních prohrůšek vůči autorskému zákonu, ale často se sami obávají o osud svého duševního vlastnictví. Logicky se tedy často ptají, zda ve webově orientovaném prostředí MEFANETu, které je vyvíjeno za účelem sdílení autorských děl, nemůže docházet k jejich vykrádání. Odpověď je jednoduchá: k takovému vykrádání dojít může, stejně jako může dojít k vykradení autorova automobilu před supermarketem, ať ho zabezpečí jakkoliv chytře. To však není důvod pro to, aby autor své auto zamknul do garáže a lopotil se s plnými nákupními taškami pěšky. Stejně tak vykrádání duševních děl není pádným důvodem k tomu, aby tato díla nebyla publikována. Necht' zloděje a plagiátory postihne svrab, mor či neštovice a majitelé jakéhokoli duševního vlastnictví necht' dále publikují.

Otázky spojené s autorským zákonem jsou stále aktuálnější a diskutovanější problémem, a to nejen na poli tvorby a následné prezentace studijních materiálů na internetu. Rozhodli jsme se proto v tomto čísle MEFANETinu sumarizovat informace o autorských právech v e-learningu z několika zajímavých zdrojů. Někdo by mohl namítnout, že jsme tyto informace „ukradli“... Ano, vykradli jsme následující prameny:

- Masarykova univerzita: *Autorský zákon – použití děl jiných autorů ve výuce*, [online] https://is.muni.cz/elportal/a_zakon/index.pl
- Masarykova univerzita: *Seminář o autorském právu – JUDr. R. Polčák, Ph.D.*, [online] <http://is.muni.cz/do/1499/el/seminare/index.html>
- Univerzita Karlova v Praze: *Autorské právo v e-learningu – JUDr. Holcová – seminář 1.LFUK*
- Brechlerová D.: *Autorská a další práva a internet*, In *Sborník MEFANET 2008*

- Winkler J., Váňová T.: *Neštovice, mor, svrab a plagiáty*, In *Sborník SCO 2009*, s.220–226.
- *Oficiální web Creative Commons ČR* [online] <http://www.creativecommons.cz/>

Jen tak jsme byli schopni dát dohromady následující souhrnný materiál, který Vám snad bude ku prospěchu.

Autorský zákon

Autorské právo je novým oborem, který ve své moderní podobě existuje přibližně padesát let. Smysl tohoto zákona spočívá v ochraně myšlenky, která je nějakým způsobem objektivně vyjádřena. Klíčovým pojmem je autorské dílo, které však právní úpravy popisují velmi široce. Obecně dílo definujeme jako objektivně vnímatelný jedinečný výsledek tvůrčí činnosti. Sem tedy řadíme například dílo literární, audiovizuální, vědecké a další. Problematicky se může jevit fakt, že autorské právo spadá do kategorie duševního vlastnictví (nehmotný majetek, který je výsledkem procesu myšlení). Z hlediska lidského chápání zcela odlišně vnímáme krádež zboží v obchodě v porovnání s neoprávněným kopírováním filmového DVD, avšak z právního hlediska zde takové rozdíly nejsou. V obou případech se jedná o porušení vlastnického práva, tedy o nelegální činnost.

Autorský zákon a internet

Každodenní práci bez používání internetu si umíme jen stěží představit. Právě proto je nutné mít na paměti, že autorský zákon platí i zde. Například při tvorbě vlastních webů není dovoleno zkopírovat zdrojový kód a vytvořit tak vzhledově stejné stránky jen s pozměněným obsahem. Samotný obsah webových stránek nelze libovolně ukládat a dále šířit bez řádných citací, na něž se při tvorbě různých elektronických materiálů často zapomíná. Autoři zejména odborných článků jsou na opomíjení citací svých děl velice citliví a i z toho důvodu autorský zákon stanoví pravidla pro používání citací převzatých děl. Je zcela na místě otázka, v jakém formátu citace uvádět. Zákon žádnou specifickou formu citace nestanovuje. Předepisuje uvedení názvu díla, pramene a autora, jsou li tyto údaje k dispozici. Doporučuje se proto tyto údaje uvádět způsobem obvyklým v daném oboru, pokud neexistuje žádná zvyklost, stačí tyto údaje uvést na viditelném místě. V případě, že se autor rozhodne užít cizího díla v rámci citace, není povinen hradit žádné poplatky.

Pro obohacení a zatraktivnění webu se často používají fotografie, obrázky nebo videosekvence. Jejich autoři pro ochranu svého duševního vlastnictví používají techniku

digitálního vodoznaku, tedy vložení dodatečné informace do elektronického dokumentu: do obrázku či videa se obvykle vloží nápadná značka, kterou je obtížné odstranit a zneužití se poté stává komplikovanější, ne však nemožné. Při převzetí obrázku do vlastního díla se opět musí řádně citovat zdroj, odkud daný obrázek pochází. Časté porušování autorského zákona, i když nevědomky, je téměř na denním pořádku. Při praktické aplikaci autorského práva se zohledňuje především míra zásahu, z čehož plyne, že orgány autoritativně aplikující právo se zabývají převážně těmi závažnějšími prohřešky. Pokud tedy například vytvoříme prezentaci z dovolené pro okruh přátel, ve které bude na pozadí hrát známá melodie, i přes porušení autorských práv nebude tento prohřešek řešen příslušnými orgány.

Autorský zákon a e-learning

Problematikou autorských práv se v souvislosti s tvorbou výukových pomůcek zabývají také pedagogové a právní oddělení na univerzitách. Velmi často potřebuje autor použít část textu nebo obrázek, který získal prostřednictvím internetu či oskenováním z odborné knihy. Pro názornější vysvětlení probírané látky může být grafická ilustrace užitečná a ne každý vyučující ovládá počítačové aplikace tak dobře, aby si mohl sám žádaný náčrtek nakreslit. Je pro něj tedy pochopitelně mnohem snazší a efektivnější využít jiné zdroje, které následně vloží s řádnou citací do svého výukového materiálu. Správné a zákonné používání částí děl jiných autorů je detailně diskutováno i na lékařských fakultách. Otázky spojené s autorským zákonem se prezentují na seminářích o e-learningu pořádaných pro akademickou veřejnost (1. LF UK, LF MU a další). Masarykova univerzita ve spolupráci s odborníkem z Právního odboru Rektorátu MU zpřístupnila web věnovaný autorskému zákonu a zodpovězení často kladených dotazů na toto téma.

Autor může citovat jakékoli dílo, tedy nejen text, ale i nákresy, fotografie či audiovizuální záznamy. Právní úprava citací je následující:

§ 31 Autorský zákon Citace

- (1) Do práva autorského nezasahuje ten, kdo
- a) užije v odůvodněné míře výňatky ze zveřejněných děl jiných autorů ve svém díle,
 - b) užije výňatky z díla nebo drobná celá díla pro účely kritiky nebo recenze vztahující se k takovému dílu, vědecké či odborné tvorby a takové užití bude v souladu s poctivými zvyklostmi a v rozsahu vyžadovaném konkrétním účelem,
 - c) užije dílo při vyučování pro ilustrační účel nebo při vědeckém výzkumu, jejichž účelem není dosažení přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, a nepřesáhne rozsah odpovídající sledovanému účelu; vždy je však nutno uvést, je-li to možné, jméno autora, nejde-li o dílo anonymní, nebo jméno osoby, pod jejímž jménem se dílo uvádí na veřejnost, a dále název díla a pramen.

Ad a) Tento odstavec se v univerzitní praxi aplikuje například při zhotovování výukových materiálů, skript, interaktivních osnov a podobně. Podmínkou je, aby se nejednalo

o díla celá, ale pouze o výňatky (úryvky) a aby tyto výňatky byly zapracovány v samostatném díle. Další podmínkou je užití v odůvodněné míře. Odůvodněná míra není pojem zákonem blíže specifikovaný, nutno se proto v tomto případě řídit „zdravým rozumem“ a posuzovat každý konkrétní případ samostatně.

Ad c) Toto ustanovení umožňuje pro účely výuky užívat i celá díla, za podmínky že toto dílo bude využito pouze pro účely vyučování – to znamená, že užitím díla se musí sledovat určitý cíl výuky – nemůže být jediným cílem samotné užití díla. Jako příklad lze uvést e-learningový kurz v informačním systému univerzity, který obsahuje celý článek či film. V tomto případě se musí omezit práva přístupu pouze na studenty kurzu, nestačí omezení na studenty univerzity, jak se někteří mylně domnívají.

Creative Commons licence a copyleft

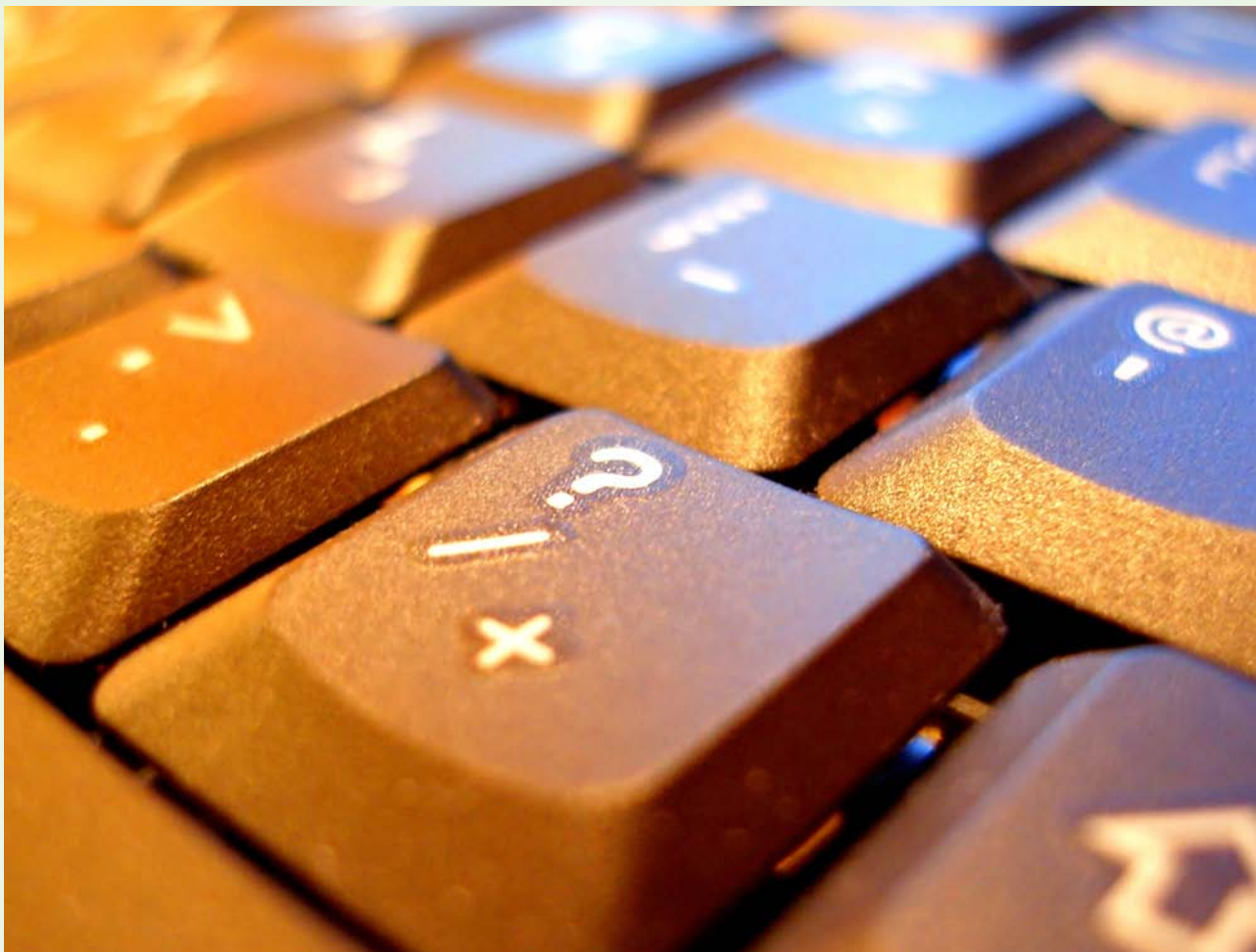
Licence Creative Commons obsahuje soubor veřejných licencí, které umožňují zveřejnit dílo za přehledných a srozumitelných podmínek. Je to nejmodernější veřejná licence vztahující se na všechny druhy děl. Jejím cílem je jednoznačně co nejširší přístup k dílům. Jestliže autor vytvoří dílo a označí jej v hlavičce licencí Creative Commons, znamená to, že plošně uzavírá se všemi potencionálními uživateli díla smlouvu, na jejímž základě jim poskytuje některá svá práva k dílu a jiná si vyhrazuje. Dává tak za určitých podmínek své dílo volně k dispozici všem, kdo o něj mají zájem. Jedná se o veřejný návrh licenční smlouvy a odkázání na určitý již připravený typ licence. Tvůrce může díky kombinaci základních licenčních prvků (sdílení, zpracování dovoleno, uvedení autora, nekomerční využití, zákaz zpracování, zachování licence) vytvořit několik typů licencí. Každý autor si může vybrat z relativně bohaté nabídky možností dle svého uvážení. Návod, jak vytvořit tyto licence, je k dispozici prostřednictvím formuláře na webových stránkách Creative Commons. Mezi hlavní výhody těchto licencí patří celosvětově neomezený přístup k dílu, respektování autorských práv, mezinárodní podpora, jednoduchost aplikace a v neposlední řadě variabilita druhů licencí. Nevýhodou může být faktická neodvolatelnost licence, protože dílo se již nachází ve veřejné sféře a také velmi obtížná kontrolovatelnost dalších zpracování díla a editace. Jako příklad lze uvést situaci, kdy autor napíše článek nebo natočí krátký film a chce, aby jeho dílo bylo volně a bezplatně k dispozici (využití ve výuce, přeložení, prezentování, ...). Pak se doporučuje využití licencí Creative Commons.

Jednou z několika základních vlastností licencí Creative Commons je tzv. Share Alike (zachování licence) známá jako copyleft. Jako symbol se používá převrácené písmeno c v kroužku . Share Alike umožňuje ostatním rozšiřovat odvozená díla pouze za podmínek identické licence. Ukládá tedy povinnost vystavení upraveného díla pod stejným typem licence jako dílo původní. V principu jde o to, že pokud zveřejní tvůrce své dílo s licencí copyleft, nemůže nikdo použít toto dílo nebo jeho upravenou verzi s jinou licencí, například ke komerčnímu využití, pokud by dílo původní mělo oprávnění šíření jen pro nevýdělečné účely. Copyleft licence jsou spojeny především se softwarovými produkty.

Znemožňuje se tak přeměnu svobodného softwaru na software proprietární (nejsou k dispozici zdrojové kódy, nelze svobodně editovat dílo a dále jej distribuovat). Cílem je dát každému uživateli povolení k modifikaci, kopírování a šíření upravených verzí děl bez možnosti přidání dalších omezení. Autory jsou nejen společnosti, ale také samotní uživatelé, kteří tak šíří a vylepšují svobodný software.

Závěrem

Díky neustálému rozebírání otázek spojených s autorským zákonem se dostávají do povědomí vyučujících základní pravidla, která se musí při přebírání zdrojů z internetu dodržovat. Konference, semináře a prezentace věnované této problematice za účasti kvalifikovaných odborníků posouvají informovanost v oblasti tvorby výukových materiálů významně směrem kupředu. Bez těchto znalostí nelze držet krok s moderní dobou, kde jsou propracované elektronické studijní pomůcky stále žádanější.

Víte o nějaké zajímavé akci, o které by měli vědět i ostatní? Pořádáte sami takovou akci?

Dejte nám o ní vědět na e-mail snajdrova@iba.muni.cz. Budeme Vás obratem kontaktovat a pomůžeme Vám o nadcházející akci informovat akademickou veřejnost.

Redakční rada MEFANETin

RNDr. Danuše Bauerová, Ph.D., (*Institut inovace vzdělávání, Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava*), MUDr. Lukáš Bolek, Ph.D., (*LFP UK*), Ing. Peter Cingel (*JLF UK*), doc. RNDr. Ladislav Dušek, Ph.D., (*IBA LF MU*), MUDr. Jitka Feberová (*2. LF UK*), doc. Ing. Josef Hanuš, CSc., (*LF HK UK*), prof. MUDr. Miroslav Heřman, Ph.D., (*LF UP*), Mgr. Eva Chárová (*IPVZ*), MUDr. Tomáš Kostrhun (*3. LF UK*), RNDr. Eugen Kvašňák, Ph.D., (*3. LF UK*), PhDr. Eva Lesenková (*IPVZ*), Ing. Jaroslav Majerník, Ph.D., (*LF UPJŠ*), MUDr. Vladimír Mašín (*LF HK UK*), prof. MUDr. Vladimír Mihál, CSc., (*LF UP*), MUDr. Juraj Mokry, Ph.D., (*JLF UK*), Mgr. Martin Navrátil (*LFP UK*), Tomáš Nikl (*1. LF UK*), prof. MUDr. Ludmila Podracká, CSc., (*LF UPJŠ*), Mgr. Jarmila Potomková (*LF UP*), prof. MUDr. Aleš Ryška, Ph.D., (*LF HK UK*), Ing. Daniel Schwarz, Ph.D., (*IBA LF MU*), prof. MUDr. Stanislav Štípek, DrSc., (*1. LF UK*), RNDr. Čestmír Štuka, MBA, (*1. LF UK*), doc. MUDr. Antonín Zicha, CSc., (*LFP UK*), prof. RNDr. Jana Zvřová, DrSc., (*Centrum EuroMISE, Ústav informatiky, Akademie Věd ČR*).